

**NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA,
UNIVERZITETA U BEOGRADU**

Na sednici Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, održanoj 24. decembra 2020. godine odobrena je komisija za ocenu doktorske disertacije IVANE JAKŠIĆ pod nazivom „RODNI STEREOTIPI O MATEMATIČKIM I JEZIČKIM SPOSOBNOSTIMA U OSNOVNOJ ŠKOLI: MEHANIZMI UTICAJA NA OBRAZOVNE ISHODE“. Komisija je ocenila doktorsku disertaciju i podnosi sledeći:

IZVEŠTAJ O DOKTORSKOJ DISERTACIJI

Osnovne informacije o kandidatu i disertaciji

Ivana Jakšić (rođena Ćirović) je rođena 1987. godine u Čačku, Republika Srbija. Nakon završene Gimnazije u Čačku, školske 2006/2007. godine upisala je osnovne studije psihologije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Diplomirala je 2010. godine na istraživačkom modulu sa prosečnom ocenom 9,08, stekavši zvanje diplomirani psiholog. Iste godine na istom fakultetu i modulu upisala je master akademske studije psihologija i završila ih sa prosečnom ocenom 10,00. Završni master rad iz oblasti eksperimentalne psihologije pod naslovom „Uticaj osvetljenja, distance i identiteta na opažanje svetline“ pod mentorstvom prof. dr Sunčice Zdravković uspešno je odbranila 11. novembra 2011. godine, sa ocenom 10.

Kandidatkinja je u decembru 2011. godine upisala doktorske studije na Odeljenju za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Položila je sve ispite sa prosečnom ocenom 9,67, kao i sve pripremne nastavne predmete za prijavu i izradu doktorske disertacije. Tokom školske 2016/17. godine kandidatkinja je na doktorskim studijama iskoristila status mirovanja usled porodijskog odsustva. Na sednici Univerzitetskog Veća naučnih oblasti društveno-humanističkih nauka održanoj 1. juna 2017. godine odobren je i predlog teme doktorske disertacije pod nazivom „Rodni stereotipi o matematičkoj i jezičkoj sposobnosti u osnovnoj školi: Mehanizmi uticaja na obrazovne ishode“.

Obrazovanje i akademski trening koji je kandidatkinja stekla na doktorskim studijama upotpunjeni su njenim učešćem na dvonedeljnoj bianualnoj Letnjoj školi Evropskog udruženja socijalnih psihologa namenjenoj studentima doktorskih studija u oblasti socijalne psihologije, u avgustu 2018. godine na Ciriškom univerzitetu. Tom prilikom učestvovala je u radu istraživačke grupe „Rodni stereotipi kao uzroci i posledice rodnih nejednakosti" pod mentorstvom autorke teorije odnosa socijalnih uloga i rodnih nejednakosti prof. dr Elis Egli i njene saradnice prof. dr Sabine Česni. Od značaja za analizu podataka prikupljenih za potrebe izrade doktorske disertacije bila je i obuka za primenu analitičke tehnike pod nazivom hijerarhijsko linearno modelovanje koju je kandidatkinja pohađala 2015. godine na Univerzitetu na Kipru, pod instruktažom vodećih istraživača u polju obrazovne efektivnosti prof. Kirijakidesa i prof. Haralambusa.

U periodu od 2007. do 2012. godine bila je stipendistkinja Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije na svim nivoima studija, a 2009. godine bila je i dobitnica stipendije Bavarskog univerzitetskog centra za srednju, istočnu i jugoistočnu Evropu (BAYHOST). U periodu od 2008. do 2011. godine bila je članica Laboratorije za eksperimentalnu psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, u svojstvu studentkinje-istraživačice pod mentorstvom prof. dr Dejana Todorovića i prof. dr Sunčice Zdravković. Od školske 2008/09 do 2010/11. kandidatkinja je bila angažovana kao saradnica demonstratorke na predmetu Psihologija opažanja, dok je tokom školske 2010/11. godine u istom svojstvu sarađivala i na predmetu Psihometrija. Od 2011. godine do 2012. godine bila je angažovana na Institutu za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu u svojstvu stipendistkinje-doktorandkinje. U periodu između 2012. godine i 2017. godine bila je zaposlena u Institutu za pedagoška istraživanja u Beogradu. Naučno veće Instituta za pedagoška istraživanja ju je 21. novembra 2012. godine prvi put izabralo u zvanje istraživača saradnika (najviše kategorije A1). U tom svojstvu, kandidatkinja je bila angažovana na nekoliko nacionalnih, bilateralnih i međunarodnih istraživačkih projekata i učestvovala je u organizaciji nekoliko nacionalnih i međunarodnih naučnih konferencija. Od 2010. do 2014. godine kandidatkinja je radila kao asistentkinja uredništva naučnog časopisa „Psihologija".

Od 2017. godine Ivana Jakšić zaposlena je na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu kao asistentkinja za užu naučnu socio-psihološku i socio-medicinsku oblast. Od tada

do danas je zadužena za izvođenje časova vežbi i kolokvijuma na predmetu Uvod u psihologiju koji se izvodi na OAS Socijalne politike i socijalnog rada i OAS Međunarodna politika, dok je na predmetima Razvojna psihologija i Mentalno zdravlje koji se izvode na OAS Socijalne politike i socijalnog rada angažovana od školske 2018/19. godine, a od 2020. godine habilitovana je za izvođenje časova vežbi i kolokvijuma na predmetu Socijalna psihologija. Redovna je predavačica na kursu Centra za ženske studije „Obrazovanje i feminizam" i različitim programima u oblasti društvenih nauka Istraživačke stanice Petnica. Više puta je bila učesnica naučno-popularnih tribina u organizaciji Centra za promociju nauke, a 2017. godine sa ovom institucijom je saradivala i kao stručna saradnica na projektu „Hipatija", koji ima za cilj uključivanje većeg broja devojčica u oblasti matematike, tehnike i prirodnih nauka.

Članica je Društva psihologa Srbije, Društva istraživača u obrazovanju u Srbiji i Evropskog udruženja socijalnih psihologa (EASP). Više puta je angažovana kao recenzentkinja u domaćim časopisima Psihologija (M23), Psihološka istraživanja (M24), Primenjena psihologija (M24), kao i međunarodnom časopisu Basic and Applied Social Psychology (M22).

Doktorska teza Ivane Jakšić ima ukupno 281 stranu; listu referenci čini 347 unosa; tekst uključuje 117 tabela, 22 ilustracije i grafikona i sedam dodataka sa instrumentima i materijalima korišćenim u istraživanju.

Problem i ciljevi istraživanja

Tokom poslednjih četrdeset godina širom sveta načinjeni su značajni pomaci u obezbeđivanju jednako kvalitetnog obrazovanja za dečake i devojčice, smanjene su rodne razlike u postignućima i povećan je broj žena u tradicionalno muškim zanimanjima (Hendley & Charles, 2016). Ipak, rodni jaz u obrazovnim ishodima i dalje je prisutan čak i u izrazito egalitarnim društvima. Tako i u našoj zemlji dečaci i devojčice iz osnovnih škola izlaze sa postignućima i uverenjima koja odslikavaju raširene stereotipe o muškoj matematičkoj i ženskoj verbalnoj superiornosti, a na ove razlike nadovezuje se i sličan disparitet u akademsko-karijernim izborima svršenih osnovaca i srednjoškolaca (Pavlović Babić i Baucal, 2013; Republički zavod za statistiku, 2014a, 2014b).

Zatvaranju rodnog jaza u učeničkim postignućima i akademsko-karijernim izborima prethodi razumevanje uzroka koji do njega dovode. Opšti cilj ovog istraživanja bio je da

doprinese razumevanju uloge rodnih stereotipa o matematičkoj i jezičkoj sposobnosti u kreiranju rodnog jaza u obrazovnim ishodima u oblastima matematike i jezika. Kandidatkinja je ovo ostvarila kroz sledeće specifične ciljeve, koje vezuje za dve grupe učesnika u obrazovnom procesu – učenike i njihove nastavnike:

Prvi korak u razumevanju značaja akademskih rodni uverenja u kontekstu rodni nejednakosti u obrazovanju predstavlja ispitivanje izraženosti ovih uverenja među učenicima. To je ujedno bio i prvi cilj ovog istraživanja. Imajući u vidu teorijski pretpostavljeni potencijal da utiču na postignuće i druge obrazovne ishode, kandidatkinja je ispitala i akademske rodne stereotipe učenika. Pored tradicionalno ispitivanih eksplicitnih uverenja u ovoj studiji registrovala je i implicitne rodne stereotipe. Primena implicitnih tehnika posebno je korisna kada ispitanici nemaju dovoljno razvijene verbalne sposobnosti ili uvid u svoja uverenja (Baron & Banaji, 2006), što može biti slučaj sa decom školskog uzrasta. U istraživanju je jednaka pažnja posvećena stereotipima i u matematičkom i u jezičkom domenu, što je trend koji se uočava i u novijim istraživanjima (Steffens & Jelenec, 2011). Do skoro su u literaturi dominirala istraživanja rodni uverenja o superiornosti dečaka matematici i prirodnim naukama, ali tokom poslednjih nekoliko godina jača interesovanje istraživača i za stereotip o ženskoj superiornosti u verbalnom domenu. Ovo je bilo posebno važno uključiti u nacrt imajući u vidu da se najizraženije rodne razlike u postignućima beleže u domenu čitalačke pismenosti i to u korist devojčica.

Drugi cilj ovog istraživanja bio je da ispita u kakvom su međusobnom odnosu učenički implicitni i eksplicitni rodni stereotipi o matematičkoj i jezičkoj sposobnosti sa matematičkim i jezičkim postignućima i akademsko-karijernim aspiracijama. Konkretnije, da li se na osnovu rodni uverenja mogu predvideti rodne razlike u navedenim obrazovnim ishodima. Uz to, kandidatkinja je uporedila i prediktivnu moć eksplicitnih i implicitnih rodni stereotipa.

Treći cilj istraživanja bio je da ispita potencijalne mehanizme preko kojih stereotipna uverenja učenika mogu vršiti uticaj na obrazovne ishode. Teorijski modeli pretpostavljaju da matematički i jezički self-koncept mogu imati ulogu medijatora u odnosu rodni stereotipa i obrazovnih ishoda. Naime, sve je veći broj autora koji pretpostavljaju da usvojeni akademski rodni stereotipi utiču na nivelisanje percepcije sopstvenih sposobnosti u stereotipiziranim domenima, što za posledicu ima negativne efekte na postignuće i zainteresovanost za te domene. Rezultati ovog istraživanja mogu se pridodati sve brojnijim istraživanjima u kojima se empirijski

testiraju slične pretpostavke (Steffens & Jelenec, 2011; Steffens et al., 2010; Cvenček et al., 2011; Cvenček et al., 2014).

U teorijskim modelima pretpostavlja se i da rodna uverenja koja poseduju nastavnici mogu uticati na postignuće, uverenja i namere njihovih učenika. Stoga je, kao četvrti cilj, u ovom istraživanju testirana uloga nastavnika u kreiranju rodnih razlika u obrazovnim ishodima. Prvi korak u razmatranju uloge nastavnika bio je ispitivanje njihovih rodnih stereotipa o matematičkoj i jezičkoj sposobnosti. Smatra se da eksplicitni i implicitni rodni stereotipi nastavnika utiču na formiranje stereotipnih očekivanja koja zatim određuju na koji način će se nastavnici ponašati prema učenicama i učenicima u učionici. Takav rodno diferencijalni tretman može uticati na stvaranje rodnog raskoraka u postignućima učenika na više načina. Mali broj istraživanja koja su empirijski ispitivala pretpostavljenu vezu između stereotipa nastavnika i diferencijalnog tretmana učenika izveštavaju o snažnim korelacijama (Frach & Wagner, 1982; Spirhner, in press). Uzorak u istraživanju činile su nastavnice razredne nastave.

Konačno, u okviru takozvanog "ugnježđenog" (*eng.* nested) nacrtu, u istraživanju su dovedeni u vezu akademski rodni stereotipi nastavnika, njihova očekivanja od dečaka i devojčica, način na koji se ponašaju prema učenicima različitog pola tokom nastave, i uverenja učenika i njihova postignuća i akademsko karijerne aspiracije. Tako je kandidatkinja bila u prilici da proveri da li uverenja nastavnika predviđaju rodne razlike u obrazovnim ishodima kod učenika na očekivan način i posredstvom kojih medijatora (očekivanja, diferencijalnog tretmana ili oba).

Kratak opis sadržaja disertacije

Disertacija se sastoji iz sedam velikih celina.

U *Uvodu*, autorka počinje pregledom međunarodnih i lokalnih istraživanja o rodnom nejednakostima u obrazovanju, zatim se posvećuje analizi rodnih stereotipa o matematičkoj i jezičkoj sposobnosti u obrazovnom kontekstu, a posebno ulozu nastavnika u eventualnom produbljivanju rodnih nejednakosti.

U odeljku *Problem, ciljevi i hipoteze* jasno mapira čime će se istraživanje baviti, koji je njegov originalan doprinos i od kojih pretpostavki se polazi. Hipoteze su proverljive i dobro teorijski i empirijski utemeljene.

U sledeća dva odeljka detaljno se prikazuju dve velike studije. U prvoj se istražuju rodni stereotipi o matematičkoj i jezičkoj sposobnosti učenika kod nastavnica razredne nastave i njihova očekivanja o postignućima učenika, a zatim oni dovode u vezu sa stvarnim postignućima (merenim ocenama i testovima konstruisanim za ovu priliku), kao i akademsko-karijernim izborima); ovaj se deo završava klaster analizom na osnovu koje se pravi tipologija nastavnica prema njihovim stereotipima i očekivanjima o postignućima učenika, kao i rodnog jaza izmerenog među učenicima u odeljenjima kojima predaju. U drugoj studiji odabrane su nastavnice koje su predstavnice tri klastera prema navedenim kriterijumima, i ispitani učenici kojima one predaju. Direktno i indirektno su izmereni učenički rodni stereotipi o matematičkoj i jezičkoj sposobnosti, njihova postignuća i akademsko-karijerne aspiracije, kao i njihov matematički i jezički self-koncept. Ispitane su kompleksne veze između ovih konstrukata. Uz to, u zahtevnom opservacionom delu istraživanja za koje je adaptiran poseban protokol, autorka je merila kako nastavnice tretiraju dečake i devojčice u svojim odeljenjima u nastavi matematike i srpskog jezika, a onda ispitala i postoje li razlike u rodno diferencijalnom tretmanu s obzirom na pripadnost nastavnica razredne nastave klasterima. Konačno, izvestila je o odnosu rodni akademskih stereotipa o matematičkoj i jezičkoj sposobnosti kod nastavnica, njihovog rodno diferencijalnog tretmana u nastavi i rodni akademskih stereotipa kod učenika. Autorka analizira i integriše podatke primenjujući složene statističke tehnike. Treba naglasiti da ona tretira ove tehnike kao sredstva koja pomažu da se odgovori na fundamentalna istraživačka pitanja, a ne kao cilj samima sebi. Stil izveštavanja je ekstenzivan i neselektivan, kako bi čitalac stekao kompletan uvid u dobijene rezultate.

U *Diskusiji*, autorka kompetentno i nepristrasno rezimira doprinose istraživanja, a čitaocu bez izuzetka pruža i alternativna objašnjenja za dobijene rezultate.

U *Zaključku* se osvrće na nedostatke izvedene studije. Uz to, upućuje buduće istraživače na pitanja koja su još neodgovorena i skicira studije koje bi na njih mogle da daju odgovore.

Poslednje dve sekcije su *Literatura* i *Prilozi*.

Naučni doprinos istraživanja

U ovom izuzetno ambicioznom, ali metodološki pažljivo sprovedenom istraživanju, Ivana Jakšić proveravala je nekoliko veoma važnih pretpostavki o vezi između uverenja o rodno specifičnim sposobnostima dečaka i devojčica (takozvanim rodnim stereotipima) i dečje slike o sebi, postignuća u različitim školskim predmetima, odluka koje donose u toku školovanja i kasnijih karijernih izbora. Pored uobičajenog ispitivanja negativnih efekata stereotipa o boljim sposobnostima dečaka u oblasti matematike i prirodnih nauka na obrazovne ishode devojčica, ispitala je i potencijalne negativne efekte stereotipa o boljim sposobnostima devojčica u oblasti maternjeg i stranih jezika na obrazovne ishode dečaka. Uz to, autorka je detaljno se bavila psihološkim mehanizmima dejstva stereotipa na odlučivanje i postignuće. Posebno je važno što se tu nije zaustavila, već je dalje istraživala uticaj nastavnika kao glavnog faktora institucionalne socijalizacije u školskom uzrastu, i njihovih stereotipnih uverenja na diferencijalni tretman dečaka i devojčica u nastavi, a posledično i njihove različite obrazovne ishode u različitim domenima. Kandidatkinja je u istraživanju koristila ugnježđen dizajn (nastavnici i odeljenja kao jedinice u okviru kojih su pojedinačni učenici) i multi-metodski pristup. Naime, pored standardnih mera samoizveštaja, primenila je i tehnike implicitnog merenja stereotipnih uverenja, a uz to i razvila opservacioni protokol pomoću kojeg je ponašanje nastavnika u učionici direktno posmatrala i analizirala. Znalački je integrisala ovo obilje podataka korišćenjem kompleksnih statističkih tehnika i njihovom kasnijom nepristrasnom interpretacijom.

U doktorskom radu Ivana Jakšić pokazala je da temeljno poznaje temu, da je metodološki i statistički kompetentna, kao i da ume da sagleda rezultate iz različitih teorijskih perspektiva i perspektiva različitih disciplina. Na taj način uspešno je ispunila sve ciljeve navedene u prethodno odobrenom nacrtu disertacije.

Zaključak

Imajući u vidu sve napred rečeno, komisija predlaže Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta da prihvati njenu pozitivnu ocenu i dozvoli kandidatkinji IVANI JAKŠIĆ da javno brani svoju doktorsku disertaciju pod nazivom „RODNI STEREOTIPI O MATEMATIČKIM I JEZIČKIM SPOSOBNOSTIMA U OSNOVNOJ ŠKOLI: MEHANIZMI UTICAJA NA OBRAZOVNE ISHODE“.

U Beogradu, 10. januara 2021.

Članovi komisije

Dr Iris Žeželj (mentor), Vanredni profesor,
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Dr Dragan Popadić, redovni profesor,
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Dr Tamara Džamonja-Ignjatović, redovni profesor,
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Fakultet Političkih nauka

Dr Aleksander Baucal, redovni profesor,
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Dr Zoran Pavlović, vanredni profesor,
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet